

УДК 346.13

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2025-49-1-273-290>

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛОКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ
ТА МОДЕЛІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Татаренко Г.В., Глущенко І.Ю.

**LEGAL FRAMEWORK FOR BUSINESS ENTITY RELOCATION DURING
ARMED AGGRESSION: THEORETICAL CONCEPTS
AND MODELS FOR UKRAINE**

Tatarenko H.V., Hlushchenko I.Yu.

У статті здійснено комплексне наукове дослідження правового забезпечення релокації суб'єктів господарювання в умовах збройної агресії з урахуванням специфіки сучасної нормативно-правової бази України. Запропоновано теоретико-правове осмислення поняття «релокація», яке охоплює процеси примусового або добровільного переміщення підприємств та їхніх активів із територій підвищеного ризику в більш безпечні регіони з метою збереження виробничого потенціалу та економічної стійкості країни. У межах дослідження проаналізовано правову природу релокації як інструмента стабілізації національної економіки в умовах воєнного стану та обґрунтовано роль державного втручання у цьому процесі.

Визначено основні завдання та мету релокації, зокрема збереження економічної активності, запобігання руйнації інфраструктури, підтримка зайнятості та забезпечення континуальності надання критичних послуг. Розглянуто особливості релокації комунальних підприємств, що відіграють ключову роль у задоволенні базових потреб населення та стабільному функціонуванні комунально-побутової інфраструктури. У статті висвітлено специфічні правові виклики, пов'язані з переміщенням комунальних підприємств, такі як захист прав власності, забезпечення безперервності діяльності, а також юридичні та фінансові обмеження, що гальмують процес релокації.

Проаналізовано основні прогалини чинного законодавства України щодо забезпечення релокації підприємств в умовах воєнного стану, а також запропоновано вдосконалення нормативної бази на основі міжнародного досвіду. Зокрема, стаття звертає увагу на досвід США, Ізраїлю та Німеччини, де на рівні законодавства передбачені комплексні механізми компенсації витрат на релокацію, податкові пільги, субсидії та пільгове кредитування для переміщених підприємств. Запропоновано законодавчі моделі для України, що передбачають упровадження фінансових стимулів, спеціалізованих адміністративних процедур для комунальних підприємств, а також компенсаторних механізмів, спрямованих на зниження фінансових втрат релокованих суб'єктів господарювання.

Стаття обґрунтовує необхідність розробки інституційно-правових механізмів, які сприяли б реалізації державної політики щодо релокації підприємств на засадах ефективності, прозорості та відповідальності.

Ключові слова: релокація, суб'єкти господарювання, підприємства, комунальні підприємства, законодавство.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії росії проти України актуальності набирають питання релокації суб'єктів господарювання з окупованих територій, територій активних бойових дій та прилеглих до них територій. Підприємства, розміщені на таких територіях, зазнають прямих економічних та фізичних втрат через руйнування інфраструктури, порушення виробничих процесів та ризики для життя працівників. Крім того, порушення ланцюгів постачання сировини і товарів ускладнює забезпечення безперервної діяльності, що може призводити до фінансової нестабільності підприємств та втрати конкурентоспроможності. В таких умовах релокація підприємств стає стратегічно важливим заходом для збереження економічної стійкості, забезпечення зайнятості та підтримки національної економіки. Згідно з даними, оприлюдненими через платформу Опендабот, від початку повномасштабної війни в Україні було зафіксовано 18 944 переїзди бізнесу між регіонами [1]. Ці цифри свідчать про значні зміни у локаціях українських компаній, що стали результатом не лише безпекових факторів, а й адаптації до нових економічних умов.

Найбільше переїжджають підприємства, що працюють у сфері оптової торгівлі - їх частка становить 39,4% від загальної кількості релокацій. Це пояснюється, зокрема, потребою в забезпеченні безперервності поставок і дистрибуції товарів, а також необхідністю знаходити нові ринки для продукції. Наступні за величиною групи - компанії у сферах будівництва та нерухомості, що складають 6% та 4,4% від загальної кількості релокацій відповідно. Ці галузі також стикаються з низкою труднощів, зокрема з пошуком безпечних локацій для ведення діяльності та зберігання ресурсів.

Щодо географії переміщення, найбільше компаній виїжджають з Києва (33,2%),

Дніпропетровської області (9,6%) та Київської області (8,5%). Водночас ці ж регіони виявилися й найбільш популярними напрямками для релокацій бізнесу. Київ, зокрема, став головним центром для нових розташувань підприємств, оскільки на нього припадає майже 28% від усіх релокацій [1]. Столиця, як і раніше, є економічним і адміністративним центром країни, що робить її привабливим місцем для бізнесу, який прагне мінімізувати ризики та максимально адаптуватися до змінюваних умов.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз правових, економічних та організаційних аспектів релокації підприємств в умовах воєнного стану, а також розробка рекомендацій для формування ефективних правових та адміністративних механізмів підтримки підприємств на нових локаціях. Окрема увага приділена аналізу специфіки релокації комунальних підприємств, що забезпечують життєдіяльність населення (на прикладі Луганської області). Визначення механізмів збереження релокованих суб'єктів господарювання, правових аспектів та економічних наслідків релокації є вкрай важливим для формування стратегії підтримки підприємництва в кризових умовах, що зумовлює наукову та практичну значущість даного дослідження.

Стан дослідження. На сьогодні існує ряд наукових досліджень, які присвячені аналізу релокації підприємств в Україні у зв'язку з воєнними діями. Більшість з досліджень фокусуються на причинах, особливостях, та наслідках переміщення виробничих потужностей на нові території, особливо на захід України, де економічне середовище є стабільнішим та забезпечує кращі умови для продовження бізнесу.

Наприклад, науковці досліджують, як релокація дозволяє зберегти економічний потенціал країни та стимулює розвиток менш промислово розвинених західних регіонів,

таких як Львівщина, Закарпаття, та Івано-Франківщина, які стали основними реципієнтами переміщених підприємств. При цьому досліджуються переваги релокації в межах України порівняно із закордонними релокаціями, які не так сприяють збереженню людських та матеріальних ресурсів всередині країни [2; 3; 4].

Дослідники також підкреслюють труднощі, з якими стикається бізнес під час релокації. Це включає порушення логістики, брак кваліфікованих кадрів на нових місцях, відсутність інфраструктури та високу вартість переїзду. В таких умовах особливо важливою є підтримка з боку держави, зокрема, забезпечення територіальних програм, які полегшать процес релокації та збережуть робочі місця та виробничий потенціал в Україні [5].

Автори висвітлюють проблематику та потенціал розвитку українських підприємств у нових умовах, підкреслюючи важливість релокації як стратегії економічної стійкості та підтримки українського виробництва під час війни.

Наукові дослідження щодо релокації підприємств в Україні під час війни охоплюють різні аспекти, зокрема вплив цього процесу на економіку, виклики для бізнесу та заходи державної підтримки [6].

Наприклад, дослідження Інституту аналітики та адвокації наголошує на значній ролі державних програм у підтримці бізнесу, що переміщується в умовах війни. Основна мета цих ініціатив - сприяти адаптації підприємств до нових умов і забезпечувати їхню стабільну діяльність у безпечніших регіонах, зокрема в західних і центральних областях. У межах цих програм забезпечується транспортна підтримка та фінансова допомога для релокованих підприємств, але відсутність цих пільг у 2024 році підкреслює нові виклики для бізнесу, який змушений самостійно покривати витрати на релокацію (інфраструктурні

витрати, пошук приміщень тощо) (Інститут аналітики та адвокації) [7].

Дослідники вказують на труднощі з підбором кваліфікованих кадрів у нових локаціях, що особливо відчутно через мобілізаційні заходи в країні [2]. Наголошується на дефіциті чоловіків серед робочої сили, що ускладнює роботу багатьох підприємств. Водночас, ринок нерухомості для бізнесу теж стикається з високим попитом і обмеженими ресурсами, зокрема в західних регіонах, де бізнес активно шукає промислові об'єкти для переїзду та продовження діяльності [5].

Законодавство України не містить закріплення змісту терміну «релокація», тому зараз цей термін вживається у визначеннях, наведених у наукових роботах, словниках та має неофіційне тлумачення. Зокрема, релокацію визначають як: «... переїзд, бізнесу є процесом переміщення офісу, підприємства або виробничої бази з одного місця в інше. Цей процес включає у собі як фізичне переміщення розташування компанії, та й адаптацію її бізнес-структури до нових умов, законів, податкових зобов'язань і вимог ринку» [8].

Автори «Посібника з релокації підприємств» визначають релокацію, як «...переміщення підприємств із зон бойових дій до безпечних регіонів з метою збереження бізнесу, захисту активів і робочих місць» [9].

Аналіз Програми релокації підприємств дозволяє визначити, що мета релокації полягає у забезпеченні безпеки працівників, збереженні виробничих потужностей, підтримці економічної активності в безпечних регіонах, мінімізації ризиків від руйнувань та наслідків збройних конфліктів, воєнного та надзвичайних станів, стихійних лих та інших ситуацій надзвичайного характеру [10].

Релокація може бути внутрішньою (усередині країни) та зовнішньою (поза межами національної країни) зі зміною країни реєстрації (див.Табл.1) [8; 9].

Таблиця 1

Форми релокації суб'єктів господарювання

Форма релокації	Опис	Особливості реалізації	Приклади застосування (внутрішня та зовнішня релокація)
Повна	Повне переміщення всієї інфраструктури підприємства до нового місця	Забезпечує відновлення діяльності підприємства у повному обсязі, але потребує значних ресурсів на транспортування та відновлення виробничих потужностей	Внутрішня: переміщення всіх підрозділів в межах країни у безпечний регіон; Зовнішня: переміщення всього підприємства за кордон для зменшення ризиків і збереження стабільності діяльності
Часткова	Переміщення тільки частини виробничих потужностей, найчастіше найбільш критичних для забезпечення роботи підприємства	Зменшує витрати на транспортування та адаптацію; дозволяє продовжувати діяльність в оригінальному місці, водночас знижуючи ризики завдяки наявності частини потужностей у безпечнішому місці	Внутрішня: перенесення важливих підрозділів у відносно безпечні регіони України; Зовнішня: переміщення окремих функцій або підрозділів в інші країни для безперебійної роботи
Змішана	Відкриття нового підрозділу в безпечному регіоні без повного згортання діяльності на основному місці	Оптимальне рішення, що дозволяє зберегти присутність у небезпечному регіоні та одночасно розвивати безпечний підрозділ, адаптуючи бізнес до нових умов	Внутрішня: відкриття додаткового офісу чи виробничого центру на заході України; Зовнішня: створення підрозділу в іншій країні з метою розширення ринку та диверсифікації ризиків

Наразі, на підставі аналізу законодавства, не можливо зробити чіткі висновки що об'єктного та предметного складу релокації. Чи доречним є говорити про релокацію підприємства, у разі лише зміни юридичної адреси, наявності коштів на рахунках та переміщення обмеженого, переважно керівного, кадрового складу підприємства?

Така ситуація характерна для комунальних підприємств матеріальні активи яких залишилися чи були знищені на окупованих територіях України. Такі підприємства відносяться до об'єктів критичної інфраструктури та є стратегічно важливими, користуються державною підтримкою тощо. Але, як раз більшість саме таких підприємств,

втрапили своє майно, не можуть продовжувати свою діяльність на підконтрольних Уряду територіях, хоча формально вважаються релокованими.

Для вдосконалення українського законодавства в сфері релокації підприємств в умовах воєнного стану доцільно звернутися до міжнародного досвіду регулювання подібних ситуацій. Під час збройних конфліктів та криз у різних країнах застосовуються механізми підтримки та захисту бізнесу, які можуть бути корисними для адаптації до українських реалій.

Зокрема, після Другої світової війни Німеччина мала досвід масової релокації промислових об'єктів. Сучасне німецьке законодавство містить положення про компенсацію витрат на релокацію у випадках загрози національній безпеці. Важливим аспектом є забезпечення фінансової підтримки бізнесу для збереження робочих місць, що створює підґрунтя для стабілізації ринку праці під час кризових періодів.

Цікавим є досвід Ізраїлю, де в умовах постійних загроз безпеці, уряд підтримує релокацію підприємств через фінансові стимули та субсидії на оренду виробничих приміщень у безпечніших районах. Законодавчо закріплена система державних гарантій допомагає бізнесу не тільки переміщуватися, а й зберігати штат працівників, що сприяє мінімізації соціально-економічних втрат.

Слід визнати, що на міжнародному рівні відсутня спеціальна програма щодо релокації суб'єктів господарювання підчас збройних конфліктів, але уряди або міжнародні організації можуть запропонувати фінансову допомогу через фонди відновлення. Наприклад, важливу роль у відновленні економіки України відіграє також Програма розвитку ООН (UNDP), яка активно співпрацює з українськими органами влади, надаючи технічну підтримку релокованим

підприємствам. Міжнародне гуманітарне право визначає зобов'язання щодо захисту цивільної інфраструктури, що може застосовуватися для збереження економічних ресурсів і бізнес-активів під час конфлікту, проте це стосується більше захисту підприємств на місці, а не їх переміщення (релокацію). Конвенція ООН про права та обов'язки держав у випадку збройного конфлікту передбачає певні зобов'язання держав стосовно захисту майна і прав, але не вказує на конкретні механізми релокації. Окремі аспекти релокації під час збройних конфліктів акумулюють такі організації, як Світовий банк та Міжнародна організація з міграції (ІОМ) - вони звертаються до досвіду інших країн, зокрема Сирії, де подібні проблеми вже мали місце.

До нормативних актів, що регулюють процедуру релокації підприємств в Україні можна віднести наступні: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» від 28 липня 2022 року № 2468-IX [11]; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» [12]; Закон «Про внесення змін до Закону України «Про оренду державного та комунального майна» [13]; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [14]; Про сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: Закон України від 21.04.2022 р. № 2260-IX [15] ; Про затвердження Порядку надання державної допомоги підприємствам, які переміщуються з території, що постраждала від бойових дій: постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2022 № 564 [16];

Про затвердження Порядку надання пільг підприємствам, які переміщуються з території, що постраждала від бойових дій: постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.2022 № 805 [17]; Постанову «Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану» № 305 від 17.03.2022 [18], Розпорядження «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» № 246-р від 25.03.2022 [19].

Зокрема, Постанова «Про особливості роботи акціонерного товариства “Укрпошта” в умовах воєнного стану» № 305 від 17.03.2022 регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури, а Розпорядження «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» № 246-р від 25.03.2022 містить план невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію.

Кабінетом Міністрів України прийнято «Урядову програму надання державної підтримки для тимчасової релокації виробничих потужностей українських підприємств [19]. Метою програми є допомога бізнесу, який постраждав від війни, зберегти свою діяльність та забезпечити безперервність економічної діяльності країни через тимчасове переміщення (релокацію) виробничих потужностей у більш безпечні західні регіони України. Це дозволяє

зменшити економічні втрати, сприяти збереженню робочих місць та підтримувати національну економіку в умовах війни. Програма передбачає комплексний підхід до підтримки бізнесу, який хоче релокувати свої виробничі потужності. Ключові елементи програми включають:

- Фінансова підтримка. Держава надає безповоротні гранти та кредити для покриття витрат на переміщення виробничих ліній, обладнання та працівників, а також на відновлення або адаптацію виробничих приміщень у нових регіонах. Кошти можуть бути використані для організації логістики, ремонту і облаштування нових виробничих площ.

- Логістична підтримка. Програма передбачає допомогу в організації перевезення та транспортування важкого обладнання, сировини та готової продукції. Включає державне субсидування витрат на транспортування та митне оформлення.

- Інфраструктурна підтримка. Уряди західних областей надають підприємствам, що релокуються, приміщення та інфраструктурні об'єкти на пільгових умовах, включаючи оренду земельних ділянок або виробничих площ, які можуть бути використані для тимчасової чи постійної діяльності.

- Підтримка зайнятості. Для підприємств, які релокуються в інші регіони, уряд пропонує субсидії на створення нових робочих місць, а також компенсації витрат на переїзд для працівників. Програма підтримує не лише бізнес, а й робітників, які через переміщення змінюють місце проживання або роботу.

- Податкові пільги та інші преференції. Програма передбачає знижені податки на доходи підприємств, зменшення орендних ставок на перші кілька років роботи у новому регіоні, звільнення від сплати деяких податків і зборів.

Програма дала змогу тисячам підприємств зберегти свої потужності та створити нові робочі місця в більш безпечних регіонах. Зокрема, великий ефект вона мала для західних областей України, які до цього часу були менш промислово розвиненими порівняно з центром і сходом країни. Релокація сприяла пожвавленню економічної активності у цих регіонах, зокрема в сфері виробництва, сільського господарства та логістики.

Однак програма стикається і з певними труднощами. До основних викликів можна віднести:

- Наявність обмежень у транспортній інфраструктурі, а також часті пошкодження доріг та залізничних шляхів унаслідок бойових дій, створюють труднощі для переміщення важкого обладнання та матеріалів.

- Нестача ресурсів у нових регіонах. Хоча західні області були готові прийняти підприємства, інфраструктура цих регіонів часто не мала достатньої потужності для підтримки великої кількості нових бізнесів, що призвело до перевантаження деяких міських районів.

- Фінансова нестабільність. Підприємства, що релокуються, також часто стикаються з труднощами у забезпеченні фінансування на адаптацію виробничих процесів і забезпечення мінімальних операційних витрат.

Програма релокації бізнесу продовжує залишатися важливим інструментом підтримки української економіки в умовах війни. Однак для її подальшого розвитку необхідно зосередитися на розширенні можливостей для великих і малих підприємств, покращенні логістичної інфраструктури і стимулюванні довгострокових інвестицій у західних регіонах. Також варто розглядати можливість продовження підтримки підприємств після

переміщення та створення умов для їх стабільної діяльності.

Процес прийняття рішень щодо релокації підприємств в Україні регулюється нормативними актами, які визначають відповідальність різних урядових органів, включно з військовими адміністраціями (ВЦА) та органами місцевого самоврядування. Основні повноваження в цьому процесі мають Міністерство економіки України та Міністерство інфраструктури, які координують перевезення підприємств із зон бойових дій у безпечні регіони.

Зокрема, урядова постанова №305 від 17 березня 2022 року передбачає безоплатне транспортування майна підприємств, а урядове розпорядження № 246-р від 25 березня 2022 року визначає план невідкладних заходів для переміщення виробничих потужностей з небезпечних регіонів. Міністерство економіки відповідає за відбір підприємств для релокації, надаючи пріоритет стратегічно важливим компаніям та виробникам товарів першої необхідності. ВЦА ж підтримують цей процес на місцях, забезпечуючи логістику та тимчасове розміщення підприємств.

Військово-цивільні адміністрації, згідно з Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» [21], створюються на базі органів місцевого самоврядування і мають розширені повноваження для оперативного прийняття рішень у воєнний час. ВЦА та місцеві органи влади здійснюють наступні функції у процесі релокації:

- ВЦА разом із місцевою владою відповідають за транспортне забезпечення та логістичну підтримку підприємств на всіх етапах переміщення. Важливою складовою є розподіл матеріальних ресурсів, у тому числі забезпечення необхідними транспортними засобами та приміщеннями.

- Місцеві органи влади у приймаючих регіонах (переважно західні та центральні

області) беруть участь у пошуку та наданні доступних об'єктів, включно з виробничими приміщеннями, офісами, складами. Вони також створюють умови для інтеграції релокованих підприємств в економічну екосистему регіону GoLOCAL.]

- ВЦА та місцеві органи влади стимулюють процес економічного зростання, оскільки релоковані підприємства створюють робочі місця, сприяють збільшенню надходжень до місцевих бюджетів та підвищують рівень інфраструктури. У законодавстві передбачено можливість укладення публічно-приватних партнерств, що дозволяє формувати програми підтримки для підприємств і створювати вигідні умови оренди.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, вкрай важливим питанням стало забезпечення безперервної роботи комунальних підприємств, що здійснюють надання основних житлово-комунальних послуг, управління інфраструктурою та утримання критичної інфраструктури. Одним із способів забезпечення діяльності цих підприємств у період війни і виступає їх тимчасова релокація з районів, які перебувають під безпосередньою загрозою або в результаті бойових дій зазнали значних пошкоджень. Однак релокація комунальних підприємств є не лише організаційним, але й правовим процесом, що вимагає врахування особливостей законодавства в умовах надзвичайного стану та військового часу. Релокація комунальних підприємств потребує особливої юридичної уваги, оскільки, на відміну від приватних підприємств, комунальні підприємства є суб'єктами, які виконують публічні функції, тобто зобов'язані забезпечувати надання послуг для громадян. Такий статус накладає додаткові вимоги як до організації процесу релокації, так і до правових наслідків, що виникають у

результаті. Комунальні підприємства, як правило, є юридичними особами, створеними органами місцевого самоврядування або державними органами з метою надання громадських послуг. Згідно з частиною 1 статті 3 Закону України «Про комунальні послуги», підприємства повинні працювати на основі публічно-правових зобов'язань і мають бути належним чином підконтрольними органам місцевого самоврядування. Необхідність дослідження проблем релокації підприємств комунального сектору в умовах збройного конфлікту зумовлена критичною важливістю цих підприємств для забезпечення базових потреб населення та підтримки соціально-економічної стабільності. Комунальні підприємства надають послуги з водопостачання, тепlopостачання, електропостачання та утилізації відходів, що є життєво необхідними для нормального функціонування суспільства і забезпечення надання цих послуг на нових територіях потребує швидкого налагодження зв'язків та значної підтримки від держави та місцевих органів влади

В умовах війни, коли інфраструктура зазнає значних руйнувань, зростає ризик збоїв у наданні цих послуг, що може призвести до гуманітарних криз і погіршення соціально-економічної ситуації у постраждалих регіонах. Підприємства комунального сектора зазвичай мають ширшу інфраструктурну базу, що включає мережі водопостачання, електропостачання, тепломережі, а також системи каналізації. Їхня релокація вимагає значних фінансових вкладень та часу на адаптацію або відновлення інфраструктури в нових місцях, що часто є неможливим через воєнні руйнування та загрози.

Процедура релокації комунальних підприємств є комплексною і включає кілька етапів: прийняття рішення органом місцевого самоврядування або органом, який є

засновником підприємства, про тимчасове переміщення; укладання угод про переміщення майна, зокрема договорів оренди або безоплатного користування інфраструктурними об'єктами у новому регіоні; погодження з органами місцевого самоврядування нових територій щодо можливості розміщення підприємства та забезпечення необхідних умов для його функціонування (інфраструктура, трудові ресурси, дозволи на ведення діяльності); організація процесу переміщення працівників та технологічного обладнання.

Важливим аспектом є врахування у процесі релокації вимог законодавства про трудові права працівників комунальних підприємств, зокрема можливість переведення на інше місце роботи, без зміни умов праці, а також забезпечення їх прав у нових умовах. На час війни, в Україні була запроваджена низка програм державної підтримки для підприємств, що релокуються в більш безпечні регіони. Це включає фінансову підтримку (безповоротні гранти та субсидії), податкові пільги, субсидії на оренду приміщень, а також організацію логістики для перевезення обладнання. Однак, як правило, ці підтримки не є автоматичними і потребують відповідних звернень підприємств до органів місцевого самоврядування та державних органів.

1. Релокація може вплинути на правовий статус комунальних підприємств, оскільки на нових територіях можуть виникнути додаткові вимоги щодо ліцензування діяльності, укладення нових договорів на надання послуг, а також питання щодо відповідальності за виконання зобов'язань перед споживачами. Підприємства мають забезпечити безперервність надання послуг без порушення прав громадян, що є основним юридичним завданням у процесі релокації. Окрім того, релокація призводить до необхідності в зміні податкової адреси

підприємства, що вимагає внесення змін до реєстру юридичних осіб та податкових органів. Зміна місця реєстрації може супроводжуватись додатковими юридичними і адміністративними витратами для підприємства. Комунальні підприємства залежать від державного фінансування або фінансування місцевих бюджетів, що робить їхню релокацію фінансово обтяжливою, зокрема, у разі релокації комунальні підприємства можуть потребувати додаткових субвенцій або інвестицій для підтримки та відновлення виробничої потужності, що створює додаткове навантаження на державний бюджет в умовах війни. Враховуючи значну фінансову навантаження на державу та місцеві органи влади, необхідно вивчити механізми фінансування релокації, зокрема державні програми, гранти, податкові пільги та інші форми підтримки. Важливо також оцінити економічну доцільність цих заходів та їх вплив на ефективність надання комунальних послуг у нових регіонах.

Важливим кроком у подальшому розвитку правового регулювання релокації комунальних підприємств є створення спеціалізованих норм, які б чітко визначали порядок таких переміщень, права підприємств і споживачів, а також систему компенсацій та підтримки з боку держави. Це дозволить забезпечити більш ефективне і менш травматичне здійснення релокації в умовах військової агресії.

Релокація комунальних підприємств є важливим елементом забезпечення стабільності життєдіяльності населення та відновлення критичної інфраструктури під час війни. Правова основа для цього процесу передбачає значну підтримку з боку держави та органів місцевого самоврядування, проте для ефективного виконання цієї програми необхідно вирішити низку правових і організаційних питань, зокрема щодо прав

споживачів і безперервності надання комунальних послуг.

Релокація комунальних підприємств в умовах збройного конфлікту є порівняно новою темою для наукових досліджень в Україні. Зокрема, відчувається нестача робіт, присвячених саме переміщенню комунальних підприємств. Існує потреба в комплексному аналізі викликів і обмежень, з якими стикаються комунальні підприємства в процесі релокації під час збройного конфлікту та розробка моделей ідентифікації пріоритетних заходів для комунального сектору, таких як забезпечення ресурсів для відновлення інфраструктури та адаптації послуг до умов нових регіонів. Такий підхід дозволить зберегти стабільність у наданні комунальних послуг, що є основою для відновлення та подальшого розвитку регіонів, постраждалих від конфлікту. Основними завданнями є виявлення оптимальних стратегій для мінімізації ризиків під час релокації та розробка рекомендацій для державних структур щодо підтримки цього процесу.

У дослідженні О. М. Мельника розглядається міжнародний досвід релокації, але акцент робиться переважно на загальних аспектах переміщення бізнесу, тоді як специфіка комунальних підприємств залишається поза увагою [22]. Міжнародний досвід, хоч і корисний, але не повністю відображає реалії України, де комунальні підприємства відіграють ключову роль у підтримці життєдіяльності громад.

В. Г. Гребельник у своїй роботі аналізує реформування комунальних підприємств у контексті децентралізації [23]. Це дослідження є важливим для розуміння шляхів підвищення ефективності управління на місцевому рівні. Проте, тема релокації під час військових дій залишається недостатньо висвітленою, що створює прогалини у вивченні реальних викликів, з якими

стикаються комунальні підприємства під час війни.

І. А. Коломієць детально досліджує правові механізми захисту економічної діяльності підприємств на територіях, постраждалих від війни [24]. Це дослідження дає чітке уявлення про загальні питання економічної безпеки, проте не охоплює всі юридичні нюанси, пов'язані з переміщенням комунальних підприємств. Особливо це важливо для Луганщини, де забезпечення базових послуг для населення потребує чіткої правової бази для релокації.

Відсутність спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють саме релокацію комунальних підприємств в умовах війни, а також недостатня адаптація загальних механізмів переміщення підприємств до специфічних умов комунальної сфери, вимагають юридичного аналізу. Проблеми, пов'язані з правами працівників, зміною регіону надання послуг, а також дотриманням стандартів якості послуг, потребують детального вивчення на рівні законодавства та підзаконних актів.

Однією з найбільш постраждалих від бойових дій та окупації областей України є Луганська область. Після початку повномасштабного військового конфлікту з території Луганської області було переміщено приблизно 400 підприємств, проте лише частина з них скористалася інструментами державної підтримки релокації. За даними Луганської обласної військової адміністрації, близько 46 із цих суб'єктів господарювання отримали підтримку в межах державної програми, яка передбачає логістичне забезпечення та допомогу у виборі безпечних майданчиків для ведення діяльності. Дана програма спрямована на мінімізацію економічних втрат, збереження робочих місць та сприяння стійкості бізнесу в умовах кризової дестабілізації.

Важливою комунікаційною платформою для підприємств, що були релоковані, став форум «Схід-Експо 2023». Цей захід надав можливість суб'єктам підприємництва Луганщини не лише відновити ділові зв'язки, але й інтегруватися у міжнародні ринки та отримати додаткове фінансування, що сприяє відбудові їхньої діяльності в нових регіонах. Форум дозволив представникам бізнесу встановити стратегічне партнерство з міжнародними інвесторами, що є важливим кроком до довготривалої стабілізації економічної структури регіону на новому місці [25]. Луганська обласна державна адміністрація (ОДА) та обласна військова адміністрація активно підтримують релоковані підприємства із Луганської області, допомагаючи у переміщенні виробничих потужностей, пошуку нових локацій для діяльності та адаптації до умов на підконтрольних Україні територіях. Загалом, підприємства зі сходу України релокуються в західні регіони країни, зокрема до Львівської, Закарпатської та Івано-Франківської областей, де їм надають складські та виробничі приміщення, допомагають з облаштуванням умов для працівників. Проте є випадки, коли підприємства стикаються з високими орендними ставками та відсутністю належної підтримки з боку місцевої влади. Проблеми виникають і в питанні забезпечення житла для працівників на нових місцях, що є одним із ключових викликів для підприємств з Луганщини на західній Україні [26].

Аналіз діяльності Луганської обласної державної адміністрації (ЛОДА) та Луганської військово-цивільної адміністрації (ВЦА) щодо підтримки бізнесу виявив кілька ключових напрямів, спрямованих на допомогу підприємцям з регіону, особливо під час війни.

1. Інформаційна підтримка та платформи для бізнесу. ЛОДА активно співпрацює з національними та

міжнародними платформами, такими як KeepGoing, Дія.Бізнес, та інші, які пропонують консультації, гранти та нові можливості для підприємців. Зокрема, на порталі Дія.Бізнес містяться ресурси з фінансової підтримки та поради з управління бізнесом в умовах війни, що допомагає релокованим підприємствам залишатися функціональними [27].

2. Гранти та освітні програми. ЛОДА також організовує та анонсує програми з підтримки ветеранського бізнесу, навчальні курси з підвищення кваліфікації для підприємців та грантові конкурси для підтримки інноваційних малих і середніх підприємств. Крім того, доступні програми підтримки жінок-підприємниць та мікробізнесу, що сприяють соціальній інклюзії й економічному розвитку регіону [27]. До розвитку освітньої складової долучені заклади освіти, що також були релоковані з території області, зокрема з міста Сіверськодоонецьк з 24-х виїхали 20 закладів середньої освіти. 19 закладів – звичайної освіти і 20-й – інклюзивно-ресурсний центр для дітей з особливими освітніми потребами. Нові міста для продовження діяльності отримали ВНЗ Луганщини, наприклад СНУ Даля завдяки реалізації міжнародних проєктів в університеті було створено 3 мультимедійні лекційні аудиторії, 2 комп'ютерних класи, придбано серверне, мережеве обладнання, комп'ютерну та оргтехніку. Тоді ж СНУ увійшов до глобального міжнародного рейтингу «QS Europe University Rankings – 2024». Усі факультети, структурні підрозділи та служби університету працюють в повному обсязі. Освітній процес відбувається як офлайн, так і онлайн (через систему електронного кампусу) [28].

3. Міжнародні програми для розширення бізнес-можливостей. Луганська адміністрація активно залучає міжнародні

ініціативи, такі як EU4Business, що надають допомогу малим і середнім підприємствам. Ці програми включають фінансову підтримку, консультації та можливості виходу на європейські ринки, сприяючи розвитку та виживанню бізнесів, які перемістилися або постраждали від військових дій.

4. Комунікація через департаменти. У рамках організаційної структури ЛОДА надає контакти різних департаментів (наприклад, Департамент економічного розвитку, торгівлі та туризму, а також Департамент міжнародної технічної допомоги), через які підприємці можуть отримати конкретні консультації чи додаткову інформацію щодо підтримки бізнесу та грантових можливостей [30].

Таким чином, ЛОДА та ВЦА надають багато можливостей для підприємців із Луганської області, особливо через підтримку на національному та міжнародному рівнях. Ця робота покликана сприяти економічній стійкості й розвитку бізнесу навіть за умов релокації та війни.

Слід визнати, що на місцях релокації підприємства продовжують стикатися з певними викликами. Зокрема, у регіонах, куди відбулася або планується релокація підприємств, можуть бути відсутніми необхідні виробничі потужності та інфраструктурні ресурси, що обмежує можливості для ефективного відновлення виробничих процесів. Питання розвитку інфраструктури потребує додаткових зусиль з боку місцевих органів влади та державної підтримки.

Зміна географічного розташування підприємства вимагає адаптації логістичних маршрутів і забезпечення альтернативних шляхів постачання сировини, що вимагає додаткових фінансових витрат і може призводити до перебоїв у діяльності підприємств. Вивчення логістичних ризиків та шляхів їх мінімізації є важливою складовою процесу релокації.

Релокація підприємства нерідко супроводжується потребою у переведенні працівників або наймі нових фахівців на новому місці. Це створює додаткові юридичні проблеми, пов'язані із трудовими договорами, змінами умов праці, а також соціальними гарантіями для працівників.

Переміщення підприємств передбачає необхідність проходження низки юридичних процедур, таких як перереєстрація суб'єкта господарювання, дотримання регіональних вимог щодо екологічних та санітарних норм, забезпечення правової відповідності контрактів оренди та інших юридичних документів. Недосконалість регуляторної бази щодо питань релокації створює додаткові труднощі для підприємств у процесі адаптації до нових умов.

Висновки та пропозиції. З огляду на складну ситуацію в Україні в умовах воєнного стану, важливо передбачити ефективні законодавчі механізми для сприяння релокації підприємств, зокрема комунальних, для збереження їхньої діяльності, забезпечення безперебійного надання послуг населенню, а також збереження робочих місць. Ось деякі пропозиції для законодавчих змін у цій сфері:

- **Спрощення процедур релокації підприємств.** Запровадити спрощену процедуру для підприємств, що релокуються з регіонів, де відбуваються бойові дії. Наприклад, передбачити можливість тимчасового перенесення реєстрації та діяльності підприємства до іншого регіону з мінімальними вимогами щодо перереєстрації або повідомлення.

- **Запровадження єдиного вікна для релокації,** шляхом створення платформи, яка забезпечить підприємствам можливість оперативно координувати переміщення з державною та місцевою владою, що дозволить прискорити процес отримання всіх необхідних дозволів та узгоджень.

- **Фінансова підтримка та податкові пільги. Податкові канікули та звільнення від податків для релокованих підприємств.** Надати можливість отримання пільгових кредитів або компенсації частини витрат на релокацію. Це може допомогти підприємствам покрити витрати на переїзд, оренду, а також встановлення нової інфраструктури.

- **Захист прав працівників та кадрова підтримка.** Внести зміни до трудового законодавства, які б забезпечували права працівників у випадку релокації підприємства, зокрема право на збереження місця праці та заробітної плати на час переміщення. Підприємства повинні мати можливість отримувати державні субсидії для покриття витрат, пов'язаних з переміщенням співробітників та їхніх сімей до нового місця розташування.

- **Інфраструктурна підтримка та спрощення оренди.** Розробити програму надання державної або комунальної нерухомості в оренду за пільговими умовами для релокованих підприємств, зокрема у безпечних регіонах.

- **Сприяти розвитку індустріальних парків та центрів підтримки релокованих підприємств,** що забезпечать доступ до електроенергії, водопостачання та інших важливих ресурсів для відновлення діяльності підприємств на новому місці.

- **Запровадити механізми страхування державою або часткової компенсації за втрату або пошкодження активів підприємства під час релокації.**

- **Гарантії захисту активів на окупованих територіях.** Розробити законодавчі механізми для захисту та збереження активів підприємств, що залишилися на окупованих територіях, та забезпечення компенсацій у разі їх втрати.

- **Законодавче врегулювання особливостей діяльності комунальних**

підприємств під час війни. Законодавчо дозволити комунальним підприємствам відхилятися від звичних процедур (наприклад, при закупівлях чи формуванні тарифів) у разі необхідності оперативного реагування на ситуацію в умовах бойових дій.

- **Залучення приватних партнерів для забезпечення послуг.** У разі релокації комунальних підприємств дозволити тимчасове залучення приватних компаній до забезпечення критичних комунальних послуг на територіях, що залишилися без належного обслуговування.

- **Цифровізація та віддалене управління. Розвиток можливостей для дистанційного керування підприємствами:** Удосконалення цифрових інструментів управління дозволить підприємствам зберігати контроль над виробництвом навіть з віддалених місць.

- **Запровадження єдиних цифрових платформ** для забезпечення ефективної комунікації між релокованими підприємствами та державними органами влади.

- **Співпраця з міжнародними організаціями.** Програми з підтримки релокації часто підтримуються міжнародними партнерами, такими як ЄС, ООН та Міжнародна організація з міграції (МОМ), які надають фінансову та організаційну допомогу підприємствам, що релокуються. **Міжнародні гранти та програми відбудови** охоплюють не лише фізичне переміщення, але й реконструкцію виробничих потужностей та підтримку малого бізнесу на нових місцях.

Запропоновані заходи можуть допомогти створити правову базу для збереження економічного потенціалу України, збереження робочих місць.

Питання релокації підприємств в умовах війни ще потребує подальшого наукового опрацювання, особливо в частині правового

регулювання та управлінських рішень. Законодавство щодо релокації потребує чітких визначень поняття «релокація», визначення суб'єктів та об'єктів релокації. Процес релокації бізнесу в Україні відображає як наслідки війни, так і прагнення підприємців до виживання і стабільності, що зумовлює зміщення економічної активності у більш безпечні регіони. Релокація підприємств є правовим та економічним процесом, що регламентується на основі рішень, прийнятих на державному та місцевому рівнях, із залученням виконавчих, адміністративних і ВЦА. Це комплексна діяльність, яка включає регулювання, підтримку та організацію переміщення виробничих потужностей з метою збереження економічного потенціалу та забезпечення безпеки працівників. Теоретичні та практичні дослідження зазначеної проблематики дозволять створити більш чітку та ефективну модель релокації, яка забезпечить безперервне надання комунальних послуг населенню в умовах військових дій.

Література:

1. Куди найчастіше переїжджає український бізнес? URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2023> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Ковалик О.А., Шардакова А.Д. Передумови та досвід релокації діяльності вітчизняних виробничих підприємств в умовах невизначеності. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/50.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Чубук, Л., & Нестеренко, О. (2024). Стратегічні аспекти релокації підприємств в умовах конкурентних та воєнних викликів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*, 1 (224), 130-138. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/15> (дата звернення: 11.11.2024).
4. Яроменко О. В. Релокація підприємств України в умовах воєнного стану: географічний аспект. *Rivne State University Journals* URL: <https://www.researchgate.net/publication/382196081> (дата звернення: 11.11.2024).
5. Релокація підприємств в Україні в період війни: куди рухається бізнес. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/relokaciya-predpriyatij-v-ukraine-v-period-voyny:-kuda-dvigaetsya-biznes> (дата звернення: 11.11.2024).
6. Коробка, С. В. (2023). Особливості релокації малого підприємництва в умовах війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (7). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-04-14> Reicst (дата звернення: 11.11.2024).
7. Релокація бізнесу в умовах війни: у які регіони переїжджають підприємства. *Інститут аналітики та адвокатури*. URL: <https://iaa.org.ua/articles/business-relocation-in-times-of-war-what-regions-are-companies-moving-to/> (дата звернення: 11.11.2024).
8. Процедура релокації українського бізнесу за кордон. URL: <https://www.campiogroup.com/ukraine/blog/procedura-relokaczii-ukrainskogo-biznesa-za-graniczu/> (дата звернення: 11.11.2024).
9. Плащук Л. Посібник з релокації підприємств. 2022. с.31. URL: <https://golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2022/10/relokacziya-pidpri%D1%94mstv.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).
10. Програма релокації підприємств. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата звернення: 11.11.2024).
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: Закон України від 28 липня 2022 року № 2468-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text> (дата звернення: 11.11.2024).
12. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності: Закон України від 12.05.2022 № 2254-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

13. Про внесення змін до Закону України "Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 01.04.2022 № 2181-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-20#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

15. Про сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: Закон України від 21.04.2022 р. № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

16. Про затвердження Порядку надання державної допомоги підприємствам, які переміщуються з території, що постраждала від бойових дій: постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2022 № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

17. Про затвердження Порядку надання пільг підприємствам, які переміщуються з території, що постраждала від бойових дій: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.2022 № 805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

18. Про особливості роботи акціонерного товариства "Укрпошта" в умовах воєнного стану: Постанова КМУ № 305 від 17.03.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220305?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 10.11.2024).

19. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження № 246-р від 25.03.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kr220246?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 10.11.2024).

[m_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01](https://ips.ligazakon.net/document/view/kr220246?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01) (дата звернення: 10.11.2024).

20. Урядова програма надання державної підтримки для тимчасової релокації виробничих потужностей українських підприємств. URL: <https://relocation.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2024).

21. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.87 (дата звернення: 11.11.2024).

22. Мельник О.М. Релокація підприємств: правові аспекти. – Київ: Юридична література, 2020. – 120 с.

23. Гребельник В.Г. Реформування комунальних підприємств в умовах децентралізації. *Науковий вісник публічного управління*. – 2019. – № 4. – С. 50–63.

24. Коломієць А. Законодавче забезпечення комунального сектора: нові виклики. – Харків: Право, 2021. – 98 с.

25. Релоковані підприємства з Луганщини взяли участь у «Схід-Експо 2023». URL: <https://irtafax.com/relokovani-pidpriemstva-z-luhanshchyny-vzialy-uchast-u-skhid-ekspo-2023/> (дата звернення: 10.12.2024).

26. Через війну 840 підприємств переїхали в більш безпечні місця. Які регіони обирає бізнес. URL: <https://forbes.ua/news/cherez-viynu-840-pidpriemstv-pereikhali-u-bilsh-bezpechni-mistysya-yaki-regioni-vibirae-biznes-23102023-16831> (дата звернення: 11.12.2024).

27. Луганська обласна державна адміністрація. Обласна військова адміністрація. URL: <https://loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/enterprise/help> (дата звернення: 10.11.2024).

28. Сєверодончани зберігають бренд окупованого міста, пам'ятають про його 90-річчя і планують повернутися додому після звільнення. URL: <https://sed-rada.gov.ua/novini/sievierodonchani-zberigayut-brend-okupovanogo-mista-pamyatayut-pro-yogo-90-richchya-i-planuyut-povernutisya-dodomu-pislya-zvinnennya-26-05-2024>. (дата звернення: 08.11.2024).

29. 10 платформ, які допомагають врятувати український бізнес під час війни. URL:

https://loga.gov.ua/oda/press/news/10_platform_yaki_dopomagayut_vryatuvati_ukrayinskiy_biznes_pid_c_has_viyni (дата звернення: 09.11.2024).

30. Луганська обласна державна адміністрація. Обласна військова адміністрація. URL: <https://loga.gov.ua/oda/about/depart> (дата звернення: 09.11.2024).

References:

1. Kudy naichastishe pereizhdzhaie ukraïnskiy biznes? URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2023> (data zvernennia: 11.11.2024).

2. Kovalyk O.A., Shardakova A.D. Peredumovy ta dosvid relokatsii diïalnosti vitchyznianskykh vyrobnychkykh pidpriemstv v umovakh nevyznachenosti. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/50.pdf> (data zvernennia: 11.11.2024).

3. Chubuk, L., & Nesterenko, O. (2024). Stratehichni aspekty relokatsii pidpriemstv v umovakh konkurentnykh ta voïennykh vyklykiv. Visnyk Kyïvskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika, 1 (224), 130-138. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/15> (data zvernennia: 11.11.2024).

4. Iaromenko O. V. Relokatsiia pidpriemstv Ukrainy v umovakh voïennoho stanu: heohrafichnyi aspekt. Rivne State University Journals URL: <https://www.researchgate.net/publication/382196081> (data zvernennia: 11.11.2024).

5. Relokatsiia pidpriemstv v Ukraini v period viiny: kudy rukhaietsia biznes. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/relokaciya-predpriyatij-v-ukraine-v-period-vojny:-kuda-dvigaetsya-biznes> (data zvernennia: 11.11.2024).

6. Korobka, S. V. (2023). Osoblyvosti relokatsii maloho pidpriemnytstva v umovakh viiny. Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia, (7). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-04-14> Reicst (data zvernennia: 11.11.2024).

7. Relokatsiia biznesu v umovakh viiny: u yaki rehiony pereizhdzhaiut pidpriemstva. Instytut analyky ta advokatsii. URL: <https://iaa.org.ua/articles/business-relocation-in->

times-of-war-what-regions-are-companies-moving-to/ (data zvernennia: 11.11.2024).

8. Protsedura relokatsii ukraïnskoho biznesu za kordon. URL: <https://www.campiogroup.com/ukraine/blog/proczedura-relokaczii-ukraïnskogo-biznesa-za-graniczu/> (data zvernennia: 11.11.2024).

9. Plashchuk L. Posibnyk z relokatsii pidpriemstv. 2022. s.31. URL: <https://golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2022/10/relokacziya-pidpri%D1%94mstv.pdf> (data zvernennia: 11.11.2024).

10. Prohrama relokatsii pidpriemstv. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (data zvernennia: 11.11.2024).

11. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo spriannia protsesam relokatsii pidpriemstv v umovakh voïennoho stanu ta ekonomichnogo vidnovlennia derzhavy: Zakon Ukrainy vid 28 lypnia 2022 roku № 2468-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text> (data zvernennia: 11.11.2024).

12. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo pershocherhovykh zakhodiv reformuvannia sfery mistobudivnoi diïalnosti: Zakon Ukrainy vid 12.05.2022 № 2254-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#Text> (data zvernennia: 11.11.2024).

13. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro orendu derzhavnogo ta komunalnogo maina: Zakon Ukrainy vid 01.04.2022 № 2181-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-20#Text> (data zvernennia: 11.11.2024).

14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo osoblyvosti rehuliuвання земельних відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text> (data zvernennia: 11.12.2024).

15. Pro spriannia protsesam relokatsii pidpriemstv v umovakh voïennoho stanu ta ekonomichnogo vidnovlennia derzhavy: Zakon Ukrainy vid 21.04.2022 r. № 2260-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text> (data zvernennia: 15.12.2024).

16. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia derzhavnoi dopomohy pidpriemstvam, yaki peremishchuiutsia z terytorii, shcho postrazhdala vid boiovykh dii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.05.2022 № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 15.12.2024).

17. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia pilh pidpriemstvam, yaki peremishchuiutsia z terytorii, shcho postrazhdala vid boiovykh dii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.07.2022 № 805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 15.12.2024).

18. Pro osoblyvosti roboty aktsionernoho tovarystva "Ukrposhta" v umovakh voiennoho stanu: Postanova KMU № 305 vid 17.03.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp220305?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (data zvernennia: 10.11.2024).

19. Pro zatverdzhennia planu nevidkladnykh zakhodiv z peremishchennia u razi potreby vyrobnychkykh potuzhnosti subiektiv hospodariuvannia z terytorii, de vedutsia boiovi dii ta/abo ye zahroza boiovykh dii, na bezpechnu terytoriiu: Rozporiadzhennia № 246-r vid 25.03.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kr220246?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (data zvernennia: 10.11.2024).

20. Uriadova prohrama nadannia derzhavnoi pidtrymky dlia tymchasovoi relokatcii vyrobnychkykh potuzhnosti ukrainskykh pidpriemstv. URL: <https://relocation.gov.ua/> (data zvernennia: 10.11.2024).

21. Pro viiskovo-tsyvilni administratsii: Zakon Ukrainy Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2015, № 13, st.87 (data zvernennia: 11.11.2024).

22. Melnyk O.M. Relokatsiia pidpriemstv: pravovi aspekty. – Kyiv: Yurydychna literatura, 2020. – 120 s.

23. Hrebelnyk V.H. Reformuvannia komunalnykh pidpriemstv v umovakh detsentralizatsii. Naukovyi visnyk publichnoho upravlinnia. – 2019. – № 4. – S. 50–63.

24. Kolomiets A. Zakonodavche zabezpechennia komunalnoho sektora: novi vyklyky. – Kharkiv: Pravo, 2021. – 98 s.

25. Relokovani pidpriemstva z Luhanshchyny vzialy uchast u «Skhid-Ekspo 2023». URL: <https://irtafax.com/relokovani-pidpriemstva-z-luhanshchyny-vzialy-uchast-u-skhid-ekspo-2023/> (data zvernennia: 10.12.2024).

26. Cherez viinu 840 pidpriemstv pereikhaly v bilsh bezpechni mistisia. Yaki rehiony obyraie biznes. URL: <https://forbes.ua/news/cherez-viynu-840-pidpriemstv-pereikhali-u-bilsh-bezpechni-mistsya-yaki-regioni-vibirae-biznes-23102023-16831> (data zvernennia: 11.12.2024).

27. Luhanska oblasna derzhavna administratsiia. Oblasna viiskova administratsiia. URL: <https://loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/enterprise/help> (data zvernennia: 10.11.2024).

28. Sievierodonchany zberihaiut brend okupovanoho mista, pamiataiut pro yoho 90-richchia i planuiut povernutysia dodomu pislia zvilnennia. URL: https://sed-rada.gov.ua/novini/sievierodonchani-zberigayut-brend-okupovanogo-mista-pamyatayut-pro-yogo-90-richchya-i-planuyut-povernutysia-dodomu-pislya-zvilnennya_26-05-2024. (data zvernennia: 08.11.2024).

29. 10 platform, yaki dopomahaiut vriatuvaty ukrainskyi biznes pid chas viiny. URL: https://loga.gov.ua/oda/press/news/10_platform_yaki_dopomagayut_vryatuvati_ukrayinskiy_biznes_pid_chas_viiny (data zvernennia: 09.11.2024).

30. Luhanska oblasna derzhavna administratsiia. Oblasna viiskova administratsiia. URL: <https://loga.gov.ua/oda/about/depart> (data zvernennia: 09.11.2024).

Tatarenko H.V., Hlushchenko I.Yu. Legal framework for business entity relocation during armed aggression: theoretical concepts and models for ukraine. – Article.

This article presents a comprehensive scientific study of the legal framework governing the relocation of business entities under conditions of armed aggression, with particular consideration of the specific features of Ukraine's current legal framework. A theoretical and legal interpretation of

the concept of "relocation" is proposed, encompassing both voluntary and forced transfer processes of businesses and their assets from high-risk areas to safer regions to preserve production potential and maintain the economic resilience of the nation. The study examines the legal nature of relocation as an instrument for stabilizing the national economy under martial law and substantiates the role of state intervention in this process.

The primary objectives and purposes of relocation are identified, including the preservation of economic activity, prevention of infrastructure degradation, maintenance of employment levels, and ensuring continuity of critical services. The article examines the unique characteristics of relocating municipal enterprises, which play a key role in meeting the basic needs of the population and ensuring the stable operation of public utility infrastructure. Specific legal challenges associated with the relocation of municipal enterprises are highlighted, such as protection of property rights, ensuring operational continuity, and addressing the legal and financial constraints that slow the relocation process.

The study analyzes key gaps in the current Ukrainian legislation regarding the relocation of businesses during martial law and proposes improvements to the legal framework based on international experience. Specifically, the article highlights the practices of the United States, Israel, and Germany, where comprehensive legislative mechanisms provide for relocation cost compensation, tax incentives, subsidies, and

concessional lending for relocated enterprises. Legislative models are proposed for Ukraine, including the introduction of financial incentives, specialized administrative procedures for municipal enterprises, and compensatory mechanisms aimed at mitigating financial losses for relocated business entities.

The article underscores the necessity of developing institutional and legal mechanisms that would enhance the implementation of state policies on business relocation based on principles of efficiency, transparency, and accountability.

Keywords: relocation, business entities, enterprises, municipal enterprises, legislation.

Авторська довідка.

Татаренко Галина Вікторівна – кандидат юридичних наук, професор кафедри публічного та приватного права, Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, +380501589273, tatarenko@smu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6291-4455>

Глуценко Ігор Юрійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, pr-221d-698@smu.edu.ua

Стаття надійшла до редакції 11 березня 2025 р.